

О. Я. Ничко,
кандидат філологічних наук, доцент
(Тернопільський національний економічний університет)
oksananychko@gmail.com

Ю. В. Богдан,
вчитель, перекладач
(Тернопільська спеціалізована школа I-II ст. № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов)

"ВИЩІ РОСЛИНИ" ТА ЇХ ВЕРБАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ "КОХАНЕЦЬ ЛЕДІ ЧАТЕРЛЕЙ" Д. Г. ЛОУРЕНСА)

У статті досліджено флоролексеми, специфічні ділянки мовної картини світу у художньому тексті на матеріалі роману Вікторіанської доби "Коханець Леді Чатерлей" майстра англійського психологічного роману Д. Г. Лоуренса. У романі, на конкретних прикладах, чітко простежено флористичну символіку концептів лісу, парку, сосни, модрина, яблука та стиглої груші. Окреслено фіто традиції англійської ментальності. Підсумовано положення галузі мовознавчої теорії – когнітивної лінгвістики. Представлено концепцію категоризації – ментальних репрезентацій у людській свідомості.

Протягом кількох останніх десятиліть у мовознавстві зростає зацікавлення до вивчення процесів мислення, сприйняття й розуміння мови, зв'язків мови й мислення, мови й культури народів. У 70-ті роки ХХ ст. відбулось становлення когнітивної лінгвістики, мовознавчого напрямку, який вивчає людську свідомість, розглядає функціонування мови як різновиду когнітивної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища. О. Кубрякова вважає, що когнітивна лінгвістика опрацювала свій метод, який передбачає "постійне співвіднесення мовних даних з іншими досвідними сенсомоторними даними на широкому культурологічному, соціологічному, біологічному і особливо психологічному тлі" [1].

Новою є когнітивна теорія категоризації – теорія систематизації значень слів у мовній свідомості людини, яка здійснюється у межах сформованої в її свідомості наївної картини світу. В її основу покладено ідею Б. Уорфа про членування світу на категорії за допомогою мови. Когнітивний погляд на категоризацію ґрунтується на припущенні, що здатність людини до категоризації пов'язана з її досвідом та уявою, особливостями сприйняття, культурою, а також зі здатністю створювати образи, метафори, метонімії тощо. Категоризація є одним із найважливіших складників механізму пізнання і полягає в тому, що для кожного слова окреслюється семантичне коло споріднених слів за "принципом родинної подібності" (Е. Рош) та встановлюється узагальнювальний репрезентант (прототип). Із теорією категоризації пов'язані поняття ментальних репрезентацій, під якими розуміють умовні функціонально визначені структури свідомості та мислення людини, що відтворюють реальний світ у свідомості, втілюють знання про нього і почуття, які він викликає, відображають стани свідомості та процеси мислення (А. Пайвіо, Дж. Фодор) [1].

В Україні та Росії теоретичними проблемами фітонімів займаються С. А. Жаботинська, О. О. Селіванова, Ж. П. Соколовська, О. С. Кубрякова та ін. Провідним методом дослідження когнітивної лінгвістики вважається концептуальний аналіз, що, однак, становить собою сукупність різних підходів, серед яких фреймова семантика, теорія прототипів, пропозиційна семантика, когнітивізм, конекціонізм та ін. За допомогою цих методів проводяться дослідження фрагментів мовної картини світу (МКС). Флористичні концепти відіграють неабияку роль у свідомості народу. Концепти (див. ширше [2: 94]) почали формуватися з появою етносу, й цей процес продовжується досі. Концепт – це те, що не підлягає змінам у семантиці словесного знака, а, навпаки, визначає їх вибір, спрямовує думку, створюючи потенційні можливості мови і мовлення [3: 34-39]. Низка вітчизняних та зарубіжних вчених досліджує етимологію українських і англійських фітонімів на предмет міфологічного й метафоричного світобачення та, зокрема, конотативну флористичну символіку: Л. М. Дяченко, В. В. Жайворонок, Л. Д. Почепцова, К. Браун, О. А. Куцик [4], Н. Д. Петрова, Л. І. Белехова, Т. В. Зайковська, М. М. Маковський, О. І. Потапенко, А. П. Разан, С. Г. Стерлігов, М. Ф. Золотницький, С. Каннінгем, С. П. Красіков, Е. Лерер, Ш. Піклз, І. Є. Подолян [5], В. В. Галайчук [6], О. М. Пашенко [7], В. В. Жайворонок, Н. Т. Зяблюк [8], Н. М. Михайліченко [9], І. Е. Подолян.

Відтак **мета статті** полягає у намаганні дослідити на конкретному, оригінальному, англійському (текстовому) матеріалі авторське вживання фітонімів на тлі традиційної британської рослинної символіки.

Завданням дослідження є аналіз художнього тексту "Коханець леді Чатерлей" Д. Г. Лоуренса, реалізація фітоконцептів, мікросистем "рослин" у ньому.

Д. Г. Лоуренс є яскравим прикладом письменника, твори якого мають багате етнокультурне підґрунтя, важливою частиною якого виступає флористична символіка. Концепція Лоуренса про двоїсту природу життя, в якій відбувається неперервний конфлікт між полярностями, – це свого роду синтезована діалектика. "Коханець Леді Чатерлей" – роман Вікторіанської доби, що містить багато

символічних мотивів. У культурі кожного народу існують концепти, що можуть дати уявлення про всю культуру, виокремити основні особливості етносу, її ключові концепти [10: 35]. Фітосимволізм відіграє важливу роль у розумінні роману. З прадавніх часів флористична символіка була витокком багатьох древніх релігій, знайшла своє продовження у релігійному мистецтві Середньовіччя і Відродження та найвищого епогею досягла саме у Вікторіанську епоху.

Ліси завжди мали глибоко укорінене символічне значення майже в усіх культурах земної кулі. Вони – обитель духів природи. Ліси виступають атрибутом таємничості і постійного видозмінювання. Символізм, пов'язаний із деревами та лісами, містить багато міфічних якостей, загальних метафор, таких, як Дерево Життя. Спадщина наших предків зображена у сімейному дереві. Життя, ріст і гармонія є його іманентними ознаками [11: 43]. Концепти дерев у досліджуваному романі мають двоякий характер. З одного боку, вони є тлом рутинних подій та світових катастроф. Вони першими бачать схід сонця і є свідками прощання закоханих [12]. Неживі дерева, вирубані алеї у недбалих мастках означають цілковитий спад життя, яке плекалося споконвіків. З іншого боку, Лоуренс підкреслює їхню віддаленість і тишу. Тихі і сильні, мовчазні і аристократичні, спокійні і живі – дерева здаються істотами іншого рівня у метафоричному порівнянні з людським істотами: *"She [Connie] sat down on a stool in the doorway... The trees stood like powerful beings, dim, twilit, silent and alive. How alive everything was!"* [13: 128].

Поняття лісу наводить на думку про безперервну зміну поколінь, вічність традицій. Старий ліс, шматок дикої природи оживає кожну весну, відновлюється після розгрому війни. У таких контекстах концепт лісу містить максимальну частину поняттєвого значення і мінімум символічного забарвлення: *"In the wood everything was motionless, the old leaves on the ground keeping the frost on their underside... there was no game, no pheasants"* [13: 44]. Повернувшись з війни, Кліффорд ще не готовий почати усе заново у новому світі. Він жадає повернути минуле і бачить його всюди: *"He sat looking at the greenish sweep of the riding downwards, a clear way through the bracken and oaks. It swerved at the bottom of the hill and disappeared; but it had such a lovely easy curve, of knights riding and ladies on palfreys"* [13: 45]. Сцени спустошених та покинутих лісів, оніміння природи, незвичайна тиша створюють різкий ефект: *"...they were just as good as the men themselves: only better, since they were women. And they were tramped off to the forest with sturdy youths bearing guitars, twang-twang!"* [13: 6]. Повернувшись додому з війни, Кліффорд усвідомлює, що ці дерева були свідками життя його сім'ї протягом багатьох поколінь. Саме ліс, а не масток провокує думки героя про спадкоємця, який міг би успадкувати його. У його розумінні ліс служить сполучною ланкою між заможним, шанованим минулим його родини і майбутнім. Ліс для Кліффорда виступає власністю його предків.

Концепт лісу відноситься до жіночого персонажу Конні і сходиться до часів її молодості. У цей період своєї життєвої дороги Конні слідувала бажанням свого серця, насолоджувалась гармонійними відносинами і збагнула, що бути жінкою – це привілей. Низку своїх переживань, емоцій Конні пов'язує із концептом лісу. Ці образні і символічні значення експлікуються у наступному текстовому фрагменті: *"She was like a forest, like dark interlacing of the oakwood, humming inaudibly with myriad unfolding buds"* [13: 144]. Сила життя, довговічність дубів, фуркання бутонів, готових розпуститися, – це образи нового життя, що люються у Конні. Героїня занурюється у свій внутрішній світ і вслухається у себе, іншу людину, переживає нові відчуття, що розгортаються, як бутон, формуючи нову жінку.

Другим ключовим флористичним концептом англійської ментальності Вікторіанської доби у романі виступає парк. Він символізує спосіб життя знатних і багатих вікторіанців, який поступово відходить у минуле. Вікторіанці ж відрегулювали природу відповідно до своїх смаків. Великі мастки зазнають занепаду, і Чедвік Хол – резиденція персонажів – виступає яскравим прикладом цього: *"Noble it stood alone above a great park, but out of date, passed over. It was still kept up, but as a show place. Look how our ancestor lorded it!"* [13: 161]. Символічне значення парку також додається до портрета жіночого персонажу – Конні. Головна героїня досить пригнічена похмурою атмосферою будинку, вона одержима ідеєю податись геть, а парк був єдиною схованкою для неї. Конні прагне більш природного життя і відчуває себе у пастці – в задушливій, неплідній рутині її нинішнього існування: *"She never really touched the spirit of the wood itself..."* [13: 22].

Спостерігаються і деякі біблійні алюзії у досліджуваному романі на основі легенди про Адама і Єву, де яблуко виступає символом первородного гріха. Крім біблійного символізму, концепт яблука символізує цілісність, повноту і земні бажання [13: 144]. У даному контексті, порівнюючи своє життя з яблуком на гілці, один із персонажів роману Томі Дюкс окреслює ідею гармонійного існування: *"While you live your life, you are in some way an organic whole with all life. But once you start the mental life you pluck the apple. You've severed the connection between the apple and the tree: the organic connection"* [13: 40]. Зірвавши яблуко, людина відходить від повсякденної рутини, задовольнивши природні потреби, і отримує духовну їжу.

Концепт стиглої груші символізує жінку у розквіті сил, сповненої життям, тепла та жіночої краси. Цей образ притаманний персонажу Гільді, підкреслюючи її здоров'я, енергію і благополуччя: *"Her breasts were rather small, and dropping pear-shaped. But they were unripe, a little bitter, without meaning hanging there"* [13: 73]. Епітети *unripe, bitter* підсилили експресивність та виразність метафори *dropping pear-shaped*.

Для багатьох народів сосна символізує велику кількість образних і символічних значень: життєву силу, витривалість людської природи, безсмертя. Сосна – священне дерево друїдів. Римляни вірили в корисні властивості сосни і використовували її у своїх обрядах лікування безпліддя у жінок [13: 17]. Концепт сосни репрезентує північ, ізоляцію та самотність. У романі образи хвойних дерев втілені в Олівері. Конні сидить у лісі, оповита самотністю, підсвідомо жадаючи когось: "...with her back to a young pine-tree, that swayed against her with curious life, elastic, and powerful, rising up. The erect, alive thing, with its top in the sun! And she watched daffodils turn golden...now she was loose and adrift" [13: 89]. Героїня не розмірковує про якусь конкретну людину, самі нарциси навіюють їй образ молодого юнака.

Іншими важливими символічними уособленнями виступають концепти ялиці та модрина, котрі також репрезентують персонажа Олівера і його усамітнення, його молоді сили і впевненість: *They came to the fence, beyond which the young fir-wood bristled dense* [13: 137]. В гушавині дерев модрина, лісник влаштовує побачення Конні: *He led her through the wall of prickly trees, that were difficult to come through, to a place where was a little space and a pile of dead boughs* [13: 138]. Олівер підхоплює кілька гілок модрина, щоб розпалити вогнище і зігріти Конні: *Even above the hissing boom of the larchwood, that spread its bristling, leafless, wolfish darkness on the downslope* [13: 90].

Отож, ми спробували проаналізувати найхарактерніші, на нашу думку, фітоніми у романі Д. Г. Лоуренса "Коханець Леді Чатерлей". Концепти лісу, дерева, парку, сосни, ялини, модрина та ін. відзначаються максимально високою частотністю вживання у даному художньому дискурсі, здатні розповісти про Англію Вікторіанської доби, Британські культурні традиції, що впливають з вірувань друїдів, грецької і римської міфологій, завдяки наявним у структурі концептів образних, поняттєвих та символічних значень, лексикалізованих словосполучень та фразеологізмів. Аналіз та детальне вивчення фіто мікросистем романістики вікторіанського періоду, дасть змогу нам отримати уявлення про її структурно-семантичні, стилістичні типи і походження, допоможе оволодіти літературними нормами використання фіто лексем, глибше зрозуміти історію та характер творчості письменника, дасть можливість передати все багатство людських емоцій, думок, почуттів та переживань. Лоуренс шанобливо ставиться до Британських фіто традицій. Письменник надав фіто концептам етнокультурного забарвлення, що значно поглибило естетичну цінність роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ, Восток-Запад, 2007. – 315 с.
2. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во Украинского филологического центра, 2000. – 248 с.
3. Колесов В. В. Концепт культуры : образ – понятие – символ / В. В. Колесов // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 2. – 1992. – Вып. 3 (№ 16). – С. 30–40.
4. Куцик О. А. Символічне знання / О. А. Куцик // Проблеми гуманітарних наук : Наукові записки ДДПУ / М-во освіти України, Дрогобицький держ. пед. ін-т ім. І. Франка. – Дрогобич : Вимір, 1999. – Вип. 3. – С. 173–184.
5. Подолян І. Е. Національна специфіка семантики фітомінів в українській, англійській та німецькій мовах (контрастивний етнопсихолінгвістичний аналіз) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 "Зіставно-історичне і типологічне мовознавство" / І. Е. Подолян. – Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 19 с.
6. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми "Рослини" в українських фольклорних текстах: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Російська мова" / В. В. Галайчук. – Львів, нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 20 с.
7. Пашенко О. М. Семантична стратифікація східнослов'янської фітонімічної номенклатури : порівняльно-історичний аспект : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 "Зіставно-історичне і типологічне мовознавство" / О. М. Пашенко. – Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2006. – 20 с.
8. Зяблюк Н. Т. Мак у віруваннях, обрядах і звичаях українців / Н. Т. Зяблюк ; [упоряд. Л. Орел] // Українська родина. – К. : Казка, 2000. – С. 355–369.
9. Михайліченко Н. М. Від народної скарбниці відвертатись не годиться : Легенди про квіти українського віночка. Народознавча година / Н. М. Михайліченко // Розкажіть онуку. – 2007. – Вип. 30. – С. 4–5.
10. Бузні П. Г. Легенди весняного лісу / П. Г. Бузні // Яблунька. – 2006. – Вип. 2. – С. 8–10.
11. Потапенко О. І. Словник символів / [Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін.]. – К. : Редакція часопису "Народознавство", 1997. – 155 с.
12. "Archetype" Encyclopedia Britannica. 2003. Encyclopaedia Britannica Online. 25 February 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.eb.com/eb/article?eu=9390>.
13. Lawrence D. H. Lady Chatterley's Lover / David Herbert Lawrence. – L. : Penguin Popular Classics, 1997. – 314 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Popova Z. D. Kognitivnaia lingvistika [Cognitive Linguistics] / Z. D. Popova, I. A. Sternin. – M. : AST, Vostok-Zapad, 2007. – 315 s.
2. Selivanova Ye. A. Kognitivnaia onomasiologiia [Cognitive Onomasiology] / Ye. A. Selivanova. – Kiev : Izdatel'stvo fitosotsyologicheskogo tsentra, 2000. – 248 s.

3. Kolesov V. V. Kontsept kultury : obraz – poniatii – simvol [The Concept of Culture : Image – Concept – Symbol] / V. V. Kolesov // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta [St. Petersburg University Journal]. Ser. 2. – 1992. – Vyp. 3 (№ 16) – P. 30–40.
4. Kutsyk O. Simvolichne znannia [Symbolic Knowledge] / O. Kutsyk // Problemy gumanitarnykh nauk : Naukovi zapysky DDPU [Problems of the Humanities Sciences] : DDPU Scientific Notes / M-vo osvity Ukrainy, Drogobyskyi derzh. ped. in-t im. I. Franka. – Drohobych : Vymir, 1999. – Vyp. 3. – S. 173–184.
5. Podolian I. E. Natsional'na spetsyfika semantyky fitominiv v ukrainskii, angliiskii ta nimetskii movakh (kontrastyvnyi etnopsykholingvistychnyi analiz) [National Specifics of Phyto Concepts in the Ukrainian, English and German Languages (Contrastive Ethnic Psychological and Linguistic Analysis) : avtoref. dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.17 "Zistavno-istorychne i typologichne movoznavstvo" / I. E. Podolian. – Kyiv. derzh. lingv. univ. – K., 2000. – 19 s.
6. Galaichuk V. V. Leksychni odynytsi mikrosystemy "Roslyny" v ukrains'kykh fol'klornykh tekstakh [Lexical Units of the Plants Microsystem in the Ukrainian Folklore Texts] : avtoref. dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Rosii's'ka mova" / V. Galaichuk. – Lviv, nats. un-t. im. I. Franka. – Lviv, 2004. – 20 s.
7. Pashchenko O. M. Semantychna stratyfikatsiia skhidnoslov'ianskoi fitonimichnoi nomenklatury : porivnial'no-istorichnyi aspekt [Semantic Stratification of the Eastern Slavonic Phytomimic Nomenclature : Comparative-Historical Aspect] : avtoref. dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.17 "Zistavno-istorychne i typologichne movoznavstvo" / O. M. Pashchenko. – Kyiv's'kyi natsionalnyi lingvistichnyi univ. – K., 2006. – 20 s.
8. Ziabliuk N. T. Mak u viruvanniakh, obriadakh i zvychaiakh ukrainsiv [Poppy in the Ukrainians' Beliefs, Rituals and Customs] / N. T. Ziabliuk ; [uporiad. L. Orel] // Ukrain's'ka rodyna [Ukrainian Family]. – K. : Kazka, 2000. – S. 355–369.
9. Mykhailichenko N. M. Vid narodnoi skarbnyci vidvertats' ne godytsia : legendy pro kvity ukrains'kogo vinochka. Narodoznavcha godyna [People Should not Turn Away from the Native Treasury : Legends of Ukrainian Corolla Flowers. The Ethnology Hour] / N. M. Mykhailichenko // Rozkazhit' onuku [Tell the Grandson]. – 2007. – Vol. 30. – S. 4–5.
10. Buzni P. G. Legendy vesnianogo lisy [Legends of the Spring Wood] / P. G. Buzni // Yablun'ka [The Apple Tree]. – 2006. – Vol. 2. – S. 8–10.
11. Potapenko O. I. Slovnnyk symvoliv [Dictionary of Symbols] / Potapenko O. I., Dmitrenko M. K., Potapenko G. I. ta in.]. – K. : Redaktsia chasopysu "Narodoznavstvo", 1997. – 155 s.
12. "Archetype" Encyclopedia Britannica. 20003. Encyclopaedia Britannica Online. 25 February 2009 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://search.eb.com/eb/article?eu=9390>.
13. Lawrence D. H. Lady Chatterley's Lover / David Herbert Lawrence. – L. : Penguin Popular Classics, 1997. – 314 p.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2012 р.

Нычко О. Я., Богдан Ю. В. "Высшие растения" и их вербальные репрезентации в художественных произведениях (на материале романа "Любовник Леди Чаттерлей" Д. Г. Лоуренса).

В статье исследуются флоролексемы, специфические участки языковой картины мира в художественном тексте на материале романа Викторианской эпохи "Любовник Леди Чаттерлей" мастера английского психологического романа Д. Г. Лоуренса. В романе, на конкретных примерах, четко прослеживается флористическая символика концептов леса, парка, сосны и лиственницы, яблока и спелой груши. Очерчены фито традиции английской ментальности. Подытожены положения ветви языковедческой теории – когнитивной лингвистики. Представлена концепция категоризации – ментальных репрезентаций в человеческом сознании.

Nychko O. Ya, Bogdan Yu. V. Plant Concepts and their Verbal Representation in the Fictional Novel (Based on the Novel "Lady Chatterley's Lover" by D. H. Lawrence).

The article investigates phytoloxemes – the specific areas of the linguistic image of the world in the literary text based on the novel "Lady Chatterley's Lover" of the Victorian era written by the master of the psychological novel David Herbert Lawrence. In the novel, on the certain examples, the floristic symbolism concepts of forest, park, pine, larch, apple and ripe pear are traced. The herbal traditions of the English mentality are outlined in the given novel. The provisions of the cognitive linguistics, the branch of the linguistic theory, are summarized in the article. The concept of the categorization – mental representations in the human consciousness – is demonstrated.